

گزارشی تحلیلی از اقتصاد پروتئین در ایران

بازگشت مقدار مصرف گوشت به آمار دهه ۷۰

حسین جعفری پژوهشگر اقتصادی

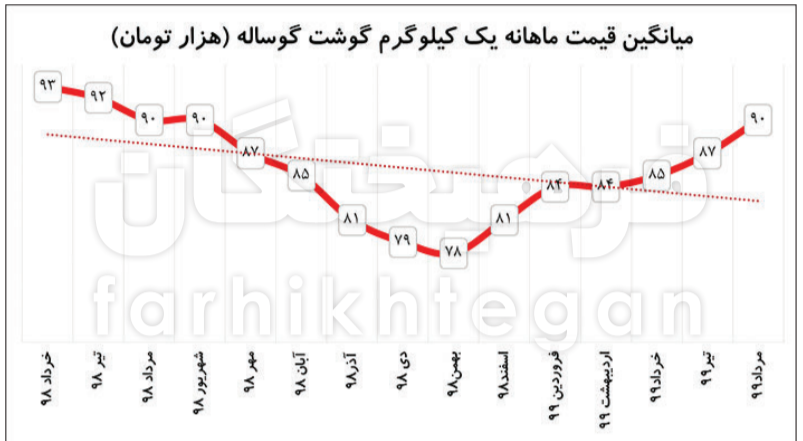
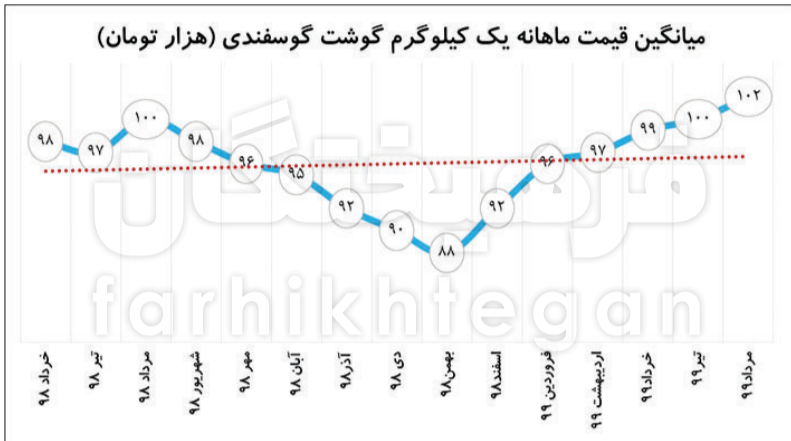
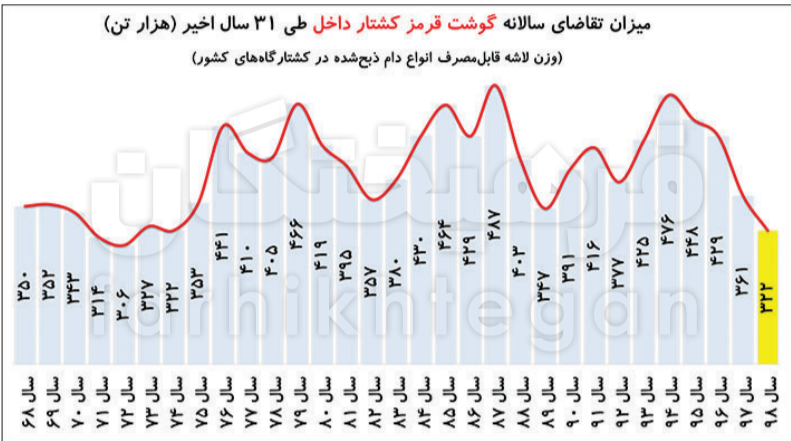
امروزه تمامی افراد در جهان حال حاضر بر اهمیت وجود گوشت به عنوان یک کالای اساسی در سبد غذایی خانوار واقف هستند و در بسیاری از پژوهش‌های بین‌المللی ثابت شده است که این کالای اساسی علاوه بر دارا بودن ارزش غذایی فراوان، تولید و فرآوری آن می‌تواند از لحاظ

اقتصادی، زمینه‌های اشتغال و درآمدزایی در بخش‌های تجاری و غیرتجاری را فراهم آورد. از طرفی نیز گوشت به عنوان پرهزینه‌ترین اقلام سبد غذایی در هر جامعه شناخته می‌شود که نقش مهمی در سلامت افراد آن جامعه ایفا می‌کند؛ اما مصرف گوشت در جوامع با سطح درآمد بالا و جوامع کم درآمدتر، تفاوت‌های فراوانی با یکدیگر دارد. بررسی روندهای مصرف گوشت در ایران نشان می‌دهد این ماده غذایی با وجود اینکه نقش مهمی در سبد خانوار دارد با این حال، نسبت به استانداردهای جهانی بسیار کمتر مصرف

می‌شود. همزمان با افزایش قیمت کالاهای اساسی در چند سال گذشته، آمار مصرف گوشت نیز در ایران پایین آمده و کمتر از ۱۲ کیلوگرم در سال رسیده است. این در حالی است که طبق اطلاعات منتشر شده در سازمان جهانی خواربار و کشاورزی ملل متحد (فائو)، سرانه مصرف گوشت قرمز و سفید در جهان ۴۱ کیلوگرم است و ایرانیان از لحاظ مصرف گوشت در رتبه ۹۸ در بین ۱۹۶ کشور جهان قرار دارند. در سال ۸۴ قیمت هر کیلو گوشت ۴۵۸۰ تومان بود؛ که با یک رشد بیش از ۲۰۰ درصدی در سال ۹۹ به ۱۰۲ هزار تومان

رسیده است. افزایش چشمگیر تورم طی سال‌های اخیر نه تنها منجر به کاهش متوسط هزینه سالانه خانوار شده است، بلکه باعث کاهش چشمگیر میزان مصرف گوشت به دلیل افزایش قیمت و کاهش قدرت خرید مردم نیز شده است، به نحوی که در سال ۸۴ هر خانوار ایرانی در حدود ۵۷ کیلوگرم گوشت طی یک سال مصرف می‌کرده و همان‌طور که قبل‌تر نیز اشاره شد در سال ۹۸، این میزان به کمتر از ۱۲ کیلوگرم در سال رسیده است. آن چیزی که امروزه ذهن بسیاری از اقتصاددانان را به خود مشغول کرده این است که

در صورت ادامه این روند و تداوم گرانی، گوشت قرمز و مرغ از سبد خانوارها حذف می‌شود. امروزه بارانه پرداختی به هر نفر، قدرت خرید حتی نیم کیلو گوشت را به فرد نمی‌دهد و این خود یکی از مصداق‌های بارز حذف گوشت قرمز و مرغ از سبد خانوار در صورت تداوم گرانی است. این گزارش در ابتدا ضمن بررسی جرایم افزایش چشمگیر قیمت گوشت و نشر یح دلایل اقتصادی، در انتها سعی دارد به دو سوال اساسی، امکان حذف گوشت از سبد مصرفی خانوار و جایگزینی فرآورده‌های گوشتی به جای محصولات گوشتی پاسخ‌های ارائه کند.

عقبگرد تقاضای گوشت قرمز داخلی به سال ۱۳۷۴

براساس این نمودار، میزان تقاضای گوشت قرمز داخلی بین سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۸ در حدود ۳۰۰ تا ۴۸۰ هزار تن در نوسان بوده و میزان تقاضای ۳۲۲ هزار تنی سال ۱۳۹۸ کمترین مقدار تقاضای گوشت قرمز داخلی از سال ۱۳۷۴ به بعد است. این آمارها نشان می‌دهد نابسامانی‌های اقتصادی مستقیماً بر سطح درآمد افراد تأثیر گذاشته و با همراهی افزایش قیمت‌ها موجب کاهش قدرت خرید افراد شده است. نمودار این کاهش قدرت خرید را می‌توان در کاهش مصرف اقلام سبد خانوار جست‌وجو کرد؛ هرچند کاهش بعد خانوار در میزان مصرف خانوار بی‌تأثیر نبوده اما این تأثیر به میزان قابل توجهی نبوده و همه به موضوع تأثیر گذاری شرایط اقتصادی بر میزان مصرف اقلام سبد خانوار واقف هستند. همان گونه که در نمودار «سه‌م هزینه‌انواع گوشت از متوسط هزینه سالانه خانوار» پیداست، در سال ۸۹ سه‌م هزینه گوشت از متوسط هزینه سالانه خانوار هادر اوج مقداری خود یعنی ۶/۸ درصد بوده و سپس با آغاز روند نزولی پس از طی یک دهه به مقدار ۴/۶ درصد رسیده است و این به معنی کاهش ۲ درصدی سه‌م هزینه گوشت از متوسط هزینه سالانه خانوار طی یک دهه اخیر است. کاهش مصرف سرانه گوشت در کنار کاهش سه‌م هزینه گوشت از متوسط هزینه سالانه خانوار دلایلی هستند که اقتصاددانان با استناد به آنها موضوع حذف گوشت از سبد خانوار را در صورت تداوم گرانی مطرح می‌کنند.

مقدار تقاضای گوشت قرمز و گوشت مرغ از سال ۹۰ تا سال ۹۸ نشان می‌دهد که بیشترین مقدار تقاضای گوشت قرمز تولیدی داخل کشور در سال ۹۴ به میزان ۴۷۶ هزار تن و برای گوشت مرغ نیز در سال ۹۸ به میزان ۲۴۲ هزار تن بوده است. همچنین نمودار نشان می‌دهد در حالی که میزان تقاضای گوشت قرمز تولیدی داخل طی ۱۰ سال اخیر با نوسانات قابل توجهی روبه‌رو بوده و طی این سال‌ها از ۴۸۷ هزار تن سال ۱۳۸۷ به ۳۴۷ هزار تن در سال ۱۳۹۰، به ۴۷۶ هزار تن در سال ۹۴ و در نهایت به ۳۲۲ هزار تن در سال ۱۳۹۸ رسیده، این موضوع برای گوشت مرغ هر سال افزایشی بوده و از اواخر سال ۹۵ همراه با آغاز افزایش قیمت گوشت قرمز در کشور، میزان تقاضای گوشت مرغ به طرز چشمگیری افزایش پیدا کرده است؛ به نحوی که در سال ۹۸ به میزان ۲۴۲۰ هزار تن رسیده است که این افزایش تقاضای برای گوشت مرغ نسبت به ثابت ماندن یا کاهش قابل توجه تقاضای گوشت قرمز داخلی، شواهدی دیگر بر جایگزینی شدن گوشت مرغ به جای گوشت قرمز در سبد خانوارها است. همچنین براساس آنچه در نمودار آمده، آمارهای مرکز آمار ایران نشان می‌دهد میزان تقاضای گوشت قرمز تولیدی داخل (لاشه قابل مصرف انواع دام سنگین و سبک ذبح شده در کشتارگاه‌های کشور) طی ۳۱ سال اخیر نوسانات قابل توجهی را شاهد بوده که این میزان در دوره‌های تحریمی خود را آتسکاتر از دیگر سال‌ها نشان داده

رکوردزنی قیمت گوشت در مردادماه

شهریورماه امسال رسیده است. این روند نیز برای قیمت هر کیلوگرم گوشت گاو نیز اتفاق افتاده و با آغاز روند صعود قیمت از بهمن‌ماه ۹۸ قیمت هر کیلوگرم گوشت گاو به بیش از ۹۰ هزار تومان رسیده است و می‌توان انتظار داشت که در آینده‌ای نزدیک سقف قیمتی ۹۳ هزار تومانی خردادماه ۹۸ را پشت سر گذارد و سقف جدیدی از لحاظ قیمت را ثبت کند. درخصوص قیمت گوشت مرغ نیز، نمودار قیمتی آن از خرداد سال ۹۸ تا مرداد سال ۹۹ نشان می‌دهد که تا مردادماه سال ۹۸ روند افزایشی داشته و به قیمت هر کیلو ۱۴ هزار و ۵۰۰ تومان رسیده است سپس با آغاز نزول قیمت در مهرماه ۹۸ به هر کیلو ۱۳ هزار تومان رسیده است و تا اسفندماه ۹۸ در همین محدوده قیمتی باقی‌مانده است، اما با آغاز سال جدید بار دیگر نزول قیمتی دیگری را تجربه کرد و در اردیبهشت سال ۹۸ به قیمت هر کیلو ۱۱ هزار تومان رسید و از اردیبهشت سال ۹۹ روند افزایش قیمت خود را آغاز کرده و اکنون دارای قیمت هر کیلو ۱۵ هزار و ۳۰۰ تومان است. مقایسه سه نمودار قیمتی نشان می‌دهد که طی یک سال اخیر، تغییرات قیمت گوشت گاو از دو گوشت دیگر بیشتر بوده و کمترین تغییر قیمت نیز برای گوشت مرغ است. همچنین بررسی نمودار قیمت گوشت مرغ نشان می‌دهد که برای تغییرات قیمتی نسبت به گوشت گوسفند و گاو با یک وقفه چند ماهه عمل می‌کند و دیرتر تغییرات قیمتی را آغاز می‌کند. بنابراین می‌توان گفت عموم افراد در سبد خانوار خود گوشت مرغ را جایگزین گوشت گاو و گوسفند کرده‌اند.

رشد بی‌رویه نقدینگی و افزایش چشمگیر تورم طی سال‌های اخیر بستر بسیاری از نامالیقات اقتصادی حال حاضر را فراهم آورده است. هر چند امروزه نیز بسیاری با توجه به انتظارات تورمی، وضع آینده را در متغیرهای کلان اقتصادی بدتر می‌بینند ولی مدیران اقتصادی کشور طی سال‌های ۹۲ تا ۹۶ با کنترل و کاهش تورم توانستند شیب و سرعت رشد قیمت‌ها را کنترل کنند، اما در نهایت شرایط اقتصادی کشور به جایی رسید که شوک نرخ ارز بازمه همان اتفاقات را رقم زد. در کنار این شوک بازگشت تحریم‌ها نیز به تشدید شرایط سخت‌دامن زد. طی سال‌های گذشته روند افزایش قیمت شیبی ملایم و سرعتی متوسط داشت، اما با وجود تحریم‌ها با یک سو و دلالتن ارز از سوی دیگر این کالای تن‌دچار شوک قیمتی شده و همچون سایر اقلام روند صعودی قیمت را در پیش گرفت. نمودارهای قیمت یک کیلوگرم گوشت گوسفند و گاو از خردادماه سال ۹۸ تا مردادماه سال ۹۹ نشان می‌دهند که در ابتدا با نزول قیمتی همراه بوده و در بهمن‌ماه سال ۹۸ به ترتیب به قیمت هر کیلو ۸۸ هزار تومان و ۷۸ هزار تومان رسیده بوده و به این ترتیب طی یک سال اخیر در بهمن‌ماه به پایین‌ترین مقدار خود رسیده‌اند، اما بعد از بهمن‌ماه ۹۸، همزمان با نابسامانی‌های اقتصادی که طی چند وقت اخیر یقه اقتصاد ایران را گرفته است قیمت گوشت نیز همگام با دیگر کالاها روند رشد قیمتی را آغاز کرده و گوشت گوسفندی با شکست سقف قیمتی ۱۰۰ هزار تومانی در مردادماه سال گذشته، اکنون به قیمتی بیش از ۱۰۲ هزار تومان برای هر کیلوگرم طی مرداد و

کرونا بازار گوشت را به هم ریخت

در نتیجه افزایش قیمت گوشت شده به نحوی که با شیوع ویروس کرونا از اسفندماه ۹۸ تا اواخر اردیبهشت‌ماه ۹۹ قیمت گوشت قرمز با نرخ‌هایی کمتر از ۱۰۰ هزار تومان به فروش می‌رسید، اما بعد از آن مجدداً قیمت هر کیلوگرم گوشت گوسفندی به بیش از ۱۰۰ هزار تومان در بازار به فروش می‌رسد. از طرفی دیگر فالان حوز دام و طیور معتقدند که حلقه‌های واسطه‌ای بین ۳۰ تا ۵۰ درصد روی گرانی قیمت گوشت تأثیر دارند در حالی که تولیدکننده روی تولید خود سودی نمی‌برد. در نتیجه انگیزه‌ای برای ادامه تولید برای تولیدکننده باقی نمی‌ماند. همچنین براساس اظهارات علی‌اصغر ملکی، رئیس اتحادیه گوشت گوسفندی، افزایش نرخ ارز در کنار ارزش پیدا کردن دینار در برابر ریال موجب شده تا روزانه به صورت تقریبی بیش از ۳۵۰ هزار راس دام به صورت غیرمجاز از مرزهای غربی کشور و از شهرستان‌های آشنویه، پیرانشهر و سردشت به کشورهای منطقه فویزه عراق و کویت ارسال شود و این موضوع نیز از دیگر دلایل افزایش قیمت گوشت در بازار است.

ویروس کرونا در حالی از اسفندماه سال ۹۸ در ایران شیوع پیدا کرد که علاوه بر آثار مخرب اجتماعی، بخش‌های مختلفی از اقتصاد ایران را نیز تحت تأثیر خود قرار داد. شیوع ویروس کرونا در کنار تحریم‌های اقتصادی از اصلی‌ترین دلایل نابسامانی‌های اقتصادی چندوقت اخیر معرفی می‌شوند و نمی‌توان نقش این دو عامل را در افزایش تورم و انتظارات مربوط به آن نادیده گرفت. به نقل از سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (فائو) به دلیل بیماری حیوانات، اختلال‌های ایجاد شده در بازار به خاطر همه‌گیری ویروس کرونا و تأثیرات بلندمدت خشکسالی‌ها، کل تولید گوشت جهان در سال ۲۰۲۰ با کاهش معادل ۱/۷ درصدی نسبت به سال گذشته روبه‌رو خواهد شد. بنابراین بخش کشاورزی و دام و طیور نیز مانند سایر بخش‌ها تأثیرات ویروس کرونا در امان نمانده و همزمان با شیوع ویروس کرونا، تقاضای خرید گوشت کاهش یافته و تعطیلی واحدهای مرتبط با دام موجب کاهش ارسال دام از شهرستان‌های تهران شد و به مرور زمان شاهد کمبود عرضه گوشت

واردات در انحصار

در اقتصاد دو نوع انحصار وجود دارد؛ انحصار مثبت که همان اعطای امتیازهای خاص به مخترعان برای ایجاد قدرت بازاری و افزایش انگیزه در افراد است و انحصار منفی که منجر به انواع رانت‌های دولتی، خصوصی و خصوصی می‌شود و در سال‌های اخیر به دلیل کاهش بعد رقابتی بازار، تعیین دستوری قیمت‌ها و مهم‌تر از همه اعطای مجوز براساس رانت و امتیاز، اقتصاد کشور گرایش بیشتری به انحصاری شدن پیدا کرده است. به گفته کارشناسان اقتصادی وجود انحصارات در واردات گوشت از نوع انحصارات منفی است و از دیگر دلایل افزایش قیمت گوشت در بازار است. به عبارت دیگر واردات گوشت تنها متعلق به چند شرکت خاص بوده و این شرکت‌ها هم اجازه ورود به شرکت‌های دیگر برای واردات گوشت نمی‌دهند

و موجب شکل‌گیری انحصار در واردات گوشت شده‌اند. بنابراین این شرکت‌ها در افزایش قیمت گوشت نقش بسیاری ایفا کرده‌اند. از طرفی نیز شرکت‌های توزیع کننده برای دریافت گوشت از شرکت‌های پشتیبانی، ضمانت‌های بانکی یا ملکی قرار می‌دهند تا پس از فروش محصول، پول را تحویل شرکت‌های پشتیبانی داده و ضمانت‌های خود را دریافت کنند، اما در عمل مشاهده می‌شود که بسیاری از این شرکت‌ها مبالغ بسیاری را به دولت بازنگردانده‌اند. همچنین برخی از این شرکت‌ها ضمانت‌های تقلبی و جعلی نزد بانک‌ها می‌گذرانند و همین مساله موجب شده است که دولت نتواند ضمانت‌های ملی و تضمینی بانکی را توقیف کند و به پول خود برسد.

قیمت نهاده‌های دامی خارج از کنترل

چند برابری قیمت در بازار آزاد و نرخ مصوب به دلیل وجود واسطه‌ها و دلالتن ایجاد می‌شود. در حال حاضر دامداران و دامپروران هر کیلوگرم جو ۱۳۵۰ تومانی را بالای ۲۲۰۰ تومان، ذرت ۱۵۰۰ تومانی را ۲۶۰۰ تومان و سویای ۲۴۵۰ تومان را بالای ۵۰۰۰ تومان از بازار خریداری می‌کنند و با توجه به سه‌م ۷۰ درصدی نهاده‌های دامی در قیمت تمام شده تولید گوشت قرمز و مرغ، قیمت آنان افزایش می‌یابد و این افزایش قیمت در کنار کاهش قدرت خرید مردم منجر به کاهش سود و ضرر تولیدکنندگان می‌شود. به گفته کارشناسان اقتصادی با توجه به مشکل تأمین به موقع نهاده‌های دامی، امیدی به بهبود قیمت در بازار نیست، چرا که تریخ کالا به مقدار مورد نیاز توسط دستگاه‌های مسئول با چالش روبه‌رو است که کمبود نهاده به نرخ مصوب منجر به افزایش هزینه‌های تولید و قیمت تمام شده گوشت قرمز و مرغ در بازار می‌شود.

در مباحث اقتصاد خرد، مقدار عرضه تابعی از قیمت نهاده تولید اطلاق می‌شود و در صورت افزایش قیمت نهاده تولید و ثابت ماندن دیگر شرایط، منحنی عرضه به سمت چپ و بالا حرکت کرده و موجب افزایش قیمت محصول نهایی در بازار می‌شود زیرا که افزایش نهاده‌های تولید منجر به افزایش هزینه‌های تولید می‌شود و بخشی از تولیدکنندگان به دلیل این افزایش هزینه‌های تولید، از تولید دست کشیده و کمبود عرضه محصول در نهایت منجر به افزایش قیمت محصول می‌شود. در حال حاضر قیمت نهاده‌های دامی همگام با دیگر محصولات از قاعده افزایش قیمت مستثنی نبوده و این افزایش قیمت نهاده‌های دامی را می‌توان یکی دیگر از دلایل افزایش قیمت گوشت عنوان کرد. با وجود آنکه نهاده مورد نیاز دامداران باید با نرخ مصوب تأمین شود، اما به دلایل مختلف تولیدکنندگان بخشی از نهاده مورد نیاز خود را از بازار آزاد خریداری می‌کنند؛ در این هنگام شرایط برای شکل‌گیری بازار سیاه و اختلاف

